AKSARAY'IN İDARİ TAKSİMATI (1920-1927)**Musa ŞAŞMAZ*****Özet**

İnsanlar kendi ve doğup büyüdüğü şehirlerin geçmişlerini merak etmektedirler. Bundan dolayı bulundukları şehrin geçmişi onlar için sürekli merak konusudur. Yaşadıkları şehri tarihi gelişimi, ne zaman kurulduğu, hangi medeniyetlere ev sahipliği ettiği ve süreç içerisindeki idari değişiklikleri hep merak konusu olmuştur.

Çalışma konumuzu oluşturan Aksaray kuruluşu çok eski şehirlerden biri olup bölgede Neolitik döneme kadar medeniyet izlerine tesadüf edilmektedir. Aksaray tarihi süreçte çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Şehrin Selçuklular tarafından Türk hâkimiyetine girmesi ile beraber vilayet statüsünde bir idari birim olduğu görülmektedir. Aksaray bu konumunu Beylikler Döneminde de devam ettirmiştir. Ancak bölgede Osmanlı hâkimiyetinin başlaması ile durum değişmiştir. Bütün Karaman coğrafyasını ele geçiren Osmanlı Aksaray'da büyük bir sürgün ve iskân politikası izlemiştir. Ayrıca bölgede yapılan ilk idari taksimatta Aksaray'ın Konya Vilayeti, Niğde Sancağına bağlı kaza durumunda olduğu görülmektedir. 19. yüzyılda bazı belgelerde sancak olarak zikredilmekle beraber umumiyetle Niğde sancağına bağlı kaza olarak idare olunmuştur.

Aksaray halkı bu idari bağlılıktan duyduğu memnuniyetsizlikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında Konya Vilayetine bağlı kaza olmak için girişimlerde bulunmuştur. Yapılan bu girişimler neticesiz kalmıştır. Aksaray'ın statüsü 1920 yılında Müstakil Liva ve 1923 yılında Vilayet olarak düzenlenmiştir. Aksaray 1920-1933 yılları arasında Müstakil Liva daha sonrada Vilayet olarak idare edilmiştir. Ancak bu durum 1933 yılında yapılan idari taksimatta yapılan değişikliklerle sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Aksaray, Osmanlı, Selçuklu, Karamanoğlu, İdari taksimat, Eyalet, Vilayet, Sancak, Kaza.

THE ADMINISTRATIVE DIVISIONS OF AKSARAY (1920-1927)**Abstract**

Inhabitants are curious about the past and history of the city where they were borne and brought up. So they are very interested in the history of the place where they were borne. They always wonder about the history or the past of the city in which they were borne, when it was established, which civilization they stayed under and the administrative changes have undergone over the years.

The subject of this article is related to the establishment of Aksaray as a town, one of the oldest town with its archaeological remnants reaching as far back as the Neolithic period. Since then Aksaray has witnessed many civilization. By the conquest of Seljuks Aksaray was ruled with governorship namely "vilayet". Aksaray continued this status to be vilayet under the Beylikler Dönemi. With the beginning of the Ottoman rule in this region the state of Aksaray changed, all the Karaman region was conquered and the many exile and settlement policies were followed by the Ottomans. The first administrative division was carried out by the Ottomans. According to it, it is observed that Aksaray was made a district of Niğde sub-province in the Konya Province. Although Aksaray was seen as sancak in some document belonging to the 19th century, it was indeed ruled to be the district of Niğde Sancak.

* Prof. Dr. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

As the people of Aksaray were not satisfied to be a district in Niğde sancak, they applied to the head of the province in the 19th and early 20th centuries to become a district belonging to the Konya sub-province. And this attempt gave no result and Aksaray continued to be the district of Niğde sancak until 1920. In this year Aksaray was made free sub-province and then in 1923 it became a province. As a province Aksaray was ruled until 1933. Aksaray was made a district again in 1933 and attached to the Niğde province.

Key words: Aksaray, Ottoman, Seljuks, Karamanoğlu, Administrative Division, Eyalet, Province, Sub-Province, District.

Giriş

Selçuklular devrinde tahrir vb. hususlarda tutulan defterler ve kayıtlar bilinmekte ise de bunların hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır. Elimize ulaşan diğer kaynaklarda Selçuklu ve beylikler döneminde Anadolu'nun idari taksimatını ortaya koymak oldukça güçtür. Osmanlı Devri idari taksimatı tespit etmek mümkündür.

Osmanlının taşra idaresi esas olarak askeri sisteme dayanmaktadır. Osmanlının ilk yıllarından itibaren taşra idaresinde asker, idarî, malî ve arazi sistemleri iç içe geçmiştir. Fethedilen topraklar, mülkiyeti devlette kalmak üzere yıllık vergi gelirlerine göre sınıflandırılmakta ve yine yıllık vergi gelirlerine göre askerlik hizmeti karşılığında komutanlara verilmektedir. Bu sınıflandırmada her toprak birimine “dirlik” denmektedir. Kendisine dirlik tahsis edilen komutan, yine dirliğin gelirine göre belli sayıda asker beslemek ve donatmak zorundadır. Dirlik sahiplerine, aynı zamanda bölgesinin yönetim işleri de havale edilmiştir (Kartal, 2013: 3).

Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerinde idari birim sancak ve idarede sancak temeline dayanan bölümlenme, eyalet birimlerine rağmen 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Ancak Tanzimat'tan sonra taşradaki örgütlenme vilayet (eyalet) esasına göre düzenlenmiştir (Ortaylı, 2008: 251). Eyaletlerin alt birimi olarak görülen sancakların kaza, nahiye ve köyler gibi belli coğrafi sınırı vardı. Yalnız burada bir Osmanlı eyaletinin günümüzde Türkiye'de mevcut bir vilâyetten çok daha geniş bir sınıra sahip olduğu görülür. Eyaletleri teşkil eden sancakların en yüksek idarecisi sancak beyi olup sancak merkezindeki kazada ikamet etmektedir (Şahin, 2009: 97-99). Sancaklar, her birinin başında birer kadının bulunduğu “kaza” adı verilen idari birimlere ayrılmıştır (İnalcık, 1993:).

Tanzimat sonrası mülki idarede önemli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. 1842-1849 yılları arasında taşrada uygulanmaya konulan *memleket meclisleri* bu hususta oldukça etkili olmuştur. Bu meclisler hükümet merkezindeki Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye'nin küçültülmüş taşra örneğini oluşturmuşlardır. 1848 yılının sonlarında Meclis-i Valâ-yı Ahkâmı Adliye, uygulamada ortaya çıkan sorunları dikkate alarak bu meclislerin yapısını ve çalışmalarını ayrıntılarıyla belirleyen bir talimatname daha hazırlamıştır. Bu talimatname Abdülmecit tarafından 1 Ocak 1849 tarihinde onaylanmıştır (Kartal, 2013: 6-7).

1864 Vilayet Nizamnamesi ile ülke *vilayet* adı verilen idari birimlere ayrılmıştır. Ancak burada vilayet ibaresi bugünkü il ölçeğinde bir yapılanma olmayıp eyaletlerden daha büyük coğrafi alanı ifade etmektedir (Kartal, 2013: 9)¹. Vilayetin alt birimleri liva, kaza, nahiye ve köylerdi. Livalar mutasarrıf

¹ Vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar da köy (karye) ve nahiyelere bölünmüştür. 1864 Vilayet Nizamnamesi 'nin dördüncü maddesine göre her köy bir belediye sayılmıştır. Ayrıca şehir ve kasabalarda en az elli hanenin toplamından “mahalle”lerin oluşturulması ve bunların köy hükmünde olacağı hükme bağlanmıştır.

tarafından yönetilip, ayrıca ona yardımcı olarak maarif, nafia, tahrirat ve mali işlerle görevli memurlar ile benzer şekilde kurulan bir liva idare meclisi bulunmaktadır. Kazalar ise kaymakam tarafından yönetilip burada da bir kaza idare meclisi yer almaktadır. Bir alt yerleşme birimi olan nahiyenin yeni statüsü ise 1871 Nizamnamesi ile tespit edilmişti (Ortaylı, 2008: 432)².

1876 tarihli Kanuni Esasi'nin birinci maddesinde Osmanlı devletinin tüm memleketleri, bölümleri ve mümtaz eyaletleriyle bölünmez bir bütün olduğu belirtilmiştir. 12 bölümden oluşan Kanuni Esasi'nin 11. bölümünde (108-112. maddeler) eyaletler düzenlenmiştir. 1876 Anayasası'yla, taşra idaresinde, en azından mevzuat düzeyinde, önemli bir adım atılmıştır. "Tevsî mezuniyet (yetki genişliği)" ve "tefriki vezaif (görevler ayrılığı)" ilkeleri mevzuatta yerini almıştır. 1913 yılında kabul edilen İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-u Muvakkati ile de teorik olarak kabul edilen bu ilkelerin uygulamaya yansiyacak şekilde adapte edilmesi sağlanmıştır (Taştan, 2016: 82-83).

26 Mart 1913 tarihli "İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-u Muvakkati" II. Meşrutiyet Dönemi'nin en önemli idari reformu olarak görülür. Kanun'a göre vilayetler hem merkez yönetiminin taşra uzantısı hem de tüzel kişiliğe sahip bir yerel yönetim birimi olarak düzenlenmişlerdir (Kartal, 2013: 19). 1913 tarihli Kanun, "Vilayet Umumi İdaresi" başlığı altında Vilayet Hususi İdaresi, Vilayet Bütçesi, Vilayet Umumi Heyeti, Vilayet Encümeni ve Karma Encümen olmak üzere bölümlere ayrılmıştır. Yasal olarak bütçeye sahip olması nedeniyle, Umumi Meclis karar alma mekanizmasından sıyrılarak uygulama ve denetleme yetkisine de sahip olmuştur. Umumi Meclis önce, geçen yılın bütçesini, sonra yeni yılını onaylar ve yürürlüğe konmak üzere sevk eder. Âdî ve fevkalade bütçeleri, alınacak borçlar ve harcama cetvelleri meclisçe belirlenerek tasdik edilir hale gelmiştir. 1913 Tarihli İdare-İ Umumiye-Vilayet Kanunu Muvakkati Osmanlı Devleti'nde vilayet idaresinde çok önemli bir düzenleme olmuş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de vilayet idaresinin temelini oluşturmuştur (Taştan, 2016: 96).

1921 ve 1924 Anayasalarında, Türkiye'nin idari taksimatında önemli bir değişiklik yapılmış; vilayet, liva, kaza, nahiye ve köyden oluşan beş kademeli idari taksimat özünde dörde indirilmiştir. 1921 Anayasası idari taksimatı vilayet, (liva kaldırılmıştır) kaza ve nahiye olarak belirledikten sonra nahiyelerin "bir veya bir kaç köyden mürekkep olduğu"nu ve ayrıca "kasaba"ların da nahiye sayılacağını belirtmiştir. 1924 Anayasası'nda da idari taksimat vilayet, kaza ve nahiye şeklinde sıralanmış ve nahiyelerin kasaba ve köylerden oluştuğu belirtilmiştir (Kartal, 2013: 20).

1929 yılında kabul edilen 1426 sayılı "Vilayet İdaresi Kanunu," 1913 tarihli Kanun'un vilayet idaresiyle ilgili birinci bölüm hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır. 1924 Anayasası'nın 89. maddesi doğrultusunda idari bölümlere vilayet, kaza ve nahiye şeklinde sıralanmış ve nahiyenin de kasaba ve köylerden oluştuğu belirtilmiştir. 1949 yılında kabul edilen 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu ise 1426 sayılı Kanunun Türkçeleştirerek revizyonu söz konusudur. Bu Kanun'la vilayet yerine il, kaza yerine ilçe ve nahiye yerine bucak kavramları kullanılmaya başlanmıştır (Kartal, 2013: 22)

1. Osmanlı Döneminde Aksaray'ın İdari Durumu

Nizamname, birkaç köyün toplamından oluşan ancak kaza hüviyetinde olamayan birimlerin "nahiye" olduğunu ve bir kazaya bağlı olarak yönetileceğini belirtmiştir (Kartal, 2013: 9).

² İlber Ortaylı, görev yapacak memurun nasıl tespit edileceğiyle alakalı şu bilgileri de aktarır: "1871 Nizamnamesi nahiyede tamamen mahalli bir yönetimi öngörür. Müdür mahallin ahalisinden olup, 25 yaşını geçmiş, okuryazar ve tebaa-i Osmanîye'den biri olacaktı. Bu memur vali tarafından inha ve Dâhiliye Nezareti'nce memuriyeti tasdik edilecek, maliyeye, asayişe ilişkin konularda hükümetin vekili olacak. Nahiyenin köy birimi üstünde hiçbir denetim ve müdahale yetkisi yoktu. Nahiye meclisleri mahallin ahalisinden seçimle kurulacaktı. Yılda dört kere vilayetin izin ve emriyle toplanıp, mahallin bayındırlık ve eğitimle ilgili işlerinde karar vereceklerdi. Ancak kararların da vilayetçe tasdiki gereği, mevcut özerkliğin pek kısıtlı olduğunu gösterir" (Ortaylı, 2008: 432).

Aksaray'ın Türkiye Selçukluları Devrinde vilayet statüsünden bir idari birim olduğu görülmektedir. Selçuklular Devrinde Vilayet şeklinde kaynaklarda zikredilen Aksaray'ın Eyüphisar, Salime ve Tuzağaç isimleri ile bağlı vilayetleri bulunmaktadır (Topal, 2009: 125-126). Yine Selçuklular devrinde düzenlenen vakıf defterleri ile diğer kaynaklardan Aksaray vilayetine bağlı bir takım yerleşim birimlerinden bahsedilmektedir. Bu yerleşim birimleri arasında; Halîre (İhlara), Mermindi (Rumiye), Senirköy, Karlıtaş, Karaviran, Öyuke, Sofular/Sandal, Çeltik, Gelegüle, Sahra, Ağırılı, Gelveri (Güzelyurt) Yazır Halil, Berisima (Belisırma), Etreklu, Sifrihisar (Sivrihisar), Musalar, İlisu, Susandoz, Çavuşlu (Ovalıbağ), Kanodala (Akyamaç), Sikendos (Selindus), Alayuntlu, Mandama, Gökaş (Göktaş), Ağaçlı, Balgu (Bağlı), Bir-i İsfefsâlâr (Sipehsalar), Bezasun, Hisarcık ve Güvercinlik yer almaktadır (Topal, 2009: 127).

Aksaray'ın yönetiminin Selçuklu sonrası uzun süre Karamanoğullarının kontrolünde olduğu görülmektedir. Yapılan bir çalışmada Karamanoğulları döneminde Aksaray'da mahalle sayıları ile bunların yapıları hakkında önemli tespitler yapılmıştır (Topal, 2006: 207-216). Fatih devrinde Karamanoğullarının ortadan kaldırılmasını takiben Aksaray'ında kesin bir şekilde Osmanlı yönetimine girdiği bilinmektedir (Şahin, 1989: 289).

Bölgede Osmanlı hâkimiyetinin başlamasına müteakip 1476 yılında vakıf kayıtları tespit edilmiştir. Akabinde 1483 ve 1500 yıllarında vakıf ve tahrir defterleri düzenlenmiştir. Bu kayıtlarda Aksaray vakıfları ve mülkleri de kaydedilmiştir. Bu defterlerde Aksaray Sancak statüsünde bir idari birim olarak zikredilmektedir. 1500 tarihinde Aksaray Sancağı kaza, nahiye ve köylere ayrılarak yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Aksaray sancağının *Aksaray* ve *Koçhisar* olmak üzere iki kazası bulunmaktadır. Aksaray Kazası 5, Koçhisar Kazası ise 2 nahiyeye sahiptir. 1500-1584 yılları arasında ise kaza, nahiye ve köy sayılarında sürekli değişiklikler görülmektedir (Yörük, 2005: 30-31).

Tablo: 1 1500-1584 arasında Aksaray Kazası Nahiyelerinin Köyleri (Yörük, 2005: 57)

<i>Nahiyeler</i>	<i>1500</i>	<i>1522</i>	<i>1584</i>
<i>Aksaray</i>	22	-	78
<i>Bekir</i>	19	36	41
<i>Eyyübili</i>	30	36	166
<i>Hasandağı</i>	21	14	37
<i>Sahrâ</i>	18	32	-
<i>Toplam</i>	110	116	322

1835 yılında düzenlenen Aksaray muhtarlık defterinde Aksaray'ın Karaman Eyaletine bağlı bir sancak merkezi konumunda olduğu görülmektedir (Topal, 2017: 526). Aynı şekilde 1840 yılında Aksaray Karaman Eyaleti'nin bir sancağıdır. Tanzimat sonrasında yaşanan ve yukarıda kısmen izah etmeye çalıştığımız değişiklikler neticesinde idari taksimatta adeta yeni bir sisteme geçilmiştir. Bu süreçte sancaklar yeni baştan bölünmüş; bazı sancaklar kazaya, bazı kazalar nahiyeye, bazı nahiyeler de kazaya dönüştürülmüştü. İdarî yapının yeni baştan düzenlendiği bu süreçte bilhassa nahiye veya kaza gibi daha alt birimler, haklarını aramak ve istedikleri kaza veya sancağa bağlı ola-bilmek için yoğun mücadele vermelerine rağmen; eyalet ve sancak merkezlerindeki meclis üyelerine genelde söz geçirememişler; kaderlerine razı olmuşlardır (Aygün, 2016: 5).

1845 yılında ise statüsünde değişiklik olarak Niğde Sancağına bağlı kaza merkezi haline dönüştürülmüştür. 1844 tarihli nüfus defterlerinde sancak iken bir yıl sonraki kayıtlarda ise Aksaray için kaza denilmektedir. 9 Ocak 1845 (29 Zilhicce 1260) tarihli belgede (BOA, A.DVN. 9/19) “kaza” denilirken, 25 Ağustos 1845 (21 Şaban 1261) tarihli belgede (BOA, MV. 3/55) Aksaray için “sancak”

kaydı bulunmaktadır. Görüldüğü üzere 19. yüzyılın ortalarında bazı kayıtlarla Aksaray için sancak ifadesi kullanılmış olsa da idari birim olarak umumiyetle kaza statüsünde olduğu görülmektedir.

Konya Vilayet salnamelerinde 1868-1914 yılları arasında Aksaray'ın Niğde Sancağı'na bağlı bir kaza bir kaza merkezi durumunda olduğu anlaşılmaktadır (Öztürk, 2008: 158-165).

Aksaray kazasının Niğde Sancağına bağlanmasının halk nezdinde bir takım protestolarına sebep olmuştur. 1909 yılında Aksaray Kazası halkının Sadaret'e çektikleri bir telgrafta Niğde Sancağından ayrılmak ve Konya sancağına bağlanmak istedikleri yazılıdır. (BOA, DH. MKT, 2807/64). Aynı şekilde benzer bir müracaatta 1915 Şubat'ında gerçekleşmiştir. Aksaray halkı tarafından yapılan bu talep Konya Vilayeti vasıtasıyla Dâhiliye Nezareti'ne gönderilmiştir (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-7). Gönderilen bu yazıda³;

“Aksaray kazası geniş bir araziye ve büyük bir nüfusa sahiptir. Bu itibarla Konya Vilayeti'ne bağlı olan kazaların en önemlisidir. Bu kazada yapılan tarım ve sanayi üretimi göz önüne alındığında, Aksaray kazası, Konya Vilayeti'nin merkezi bile sayılabilir. Ayrıca Aksaray kazasının tüm ticari ve ekonomik faaliyetleri, Konya şehriyle bağlantılı bir şekilde yürümektedir. Buna rağmen hiçbir idari ve iktisadi sebep yokken her nasılsa, Aksaray kazası Niğde sancağına bağlanmış ve bu şekilde devam edegelmiştir. Hâlbuki ki bir kazanın bir sancağa bağlanmasında gözetilecek en önemli nokta, aradaki mesafeden ziyade ekonomik ilişkilerdir. Oysa Aksaray kazasının Niğde ile resmi işlemler dışında hiçbir ekonomik ilişki ve bağlantısı yoktur. Önemli hususlarda Aksaray'a ilişkin resmi işlemler, zaten Konya'da halledilmektedir. Bu durum Aksaray için ikili bir zorluk sebebi olmakta ve hem Konya ile hem de Niğde ile yazışma yapılmak zorunda kalınmaktadır. Bu yüzden işlemler yavaşlamakta ve gecikmektedir. Tüm bu durumlar düşünüldüğünde Aksaray kazasının Niğde sancağından alınarak Konya sancağına bağlanması daha uygun olacaktır. Konya Vilayeti Genel Meclisi'nde görev yapan Aksaray temsilcileri de ısrarla bunu talep etmektedir. Bu değişikliğin uygulanabilmesi için izinleriniz gerekmektedir. Aksaray kazasının Konya sancağına bağlanması konusunda emirlerinizi bekliyoruz”.

Konya Vilayeti'nden Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bu yazıdan yaklaşık bir hafta sonra (13 Şubat 1915) konuya dâhil olan Niğde şehrinin ileri gelenleri de “Aksaray Kazası'nın Niğde Sancağı'ndan ayrılarak Konya Sancağı'na bağlanmasının uygun olmayacağı hakkında” Dâhiliye Nezareti'ne toplu 86 kişinin ismi yer alan dilekçe göndermişlerdir (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-5). Bu yazıda;

“Dâhiliye Nezaret-i Celilesi Canib-i Samisi'ne,

Devletlü efendim hazretleri,

Niğde Sancağı vüsat-ı arazi ve kesret-i nüfus ve varidat hasebiyle sancak merkezlerinin hemen umumuna değil ekserisine faik ve müstakil bir mutasarrıflık ittihazına bi-hakkın layık olmağla beraber gerek Anadolu ve gerek Arabistan cihetlerini yekdiğerine rabt ü isale hadim bir noktada bulunması ve sevkü'l-ceyş cihetinden de merkez-i idarenin en mühim ve mutena bir mevkiinde bulunmağla vazife-i sevkü'l-ceyşi ifaya hakkıyla hizmet etmekde olduğu ahval-i hazıra ile sabit bir hakikat olmağla beraber Bağdad şimendüferinin Kayseri'ye ve Sivas tarikleriyle Erzurum'a isal edilecek şimendüferin dahi

³ Aksaray'la ilgili Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivindeki bazı belgeler, Prof. Dr. Nevzat Topal tarafından temin edilmiştir. Bu sebeple kendisine teşekkür ediyorum.

güzergâhında olması hasebiyle atiyen dahi pek ziyade ehemmiyet-i mevkiiyeye malik bir noktada bulunması ve ahval-i saire hasebiyle sancağ-ı mezkûrun Konya Vilayeti'nden fekk-i irtibatıyla müstakil bir liva haline ifrağı mukaddema istirham edilmiş ve istirhamat-ı vakıanın hayr-ara-yı husulü bu kere de istida kılımışdı. Konya Vilayeti halkı Niğde Sancağı'nın şu maruzat ve istirhamat-ı muhikka ve meşruasını akim bırakabilmek ve Konya'nın vilayet olmak üzere ibkasını temin edebilmek maksadıyla olmalı ki Niğde Sancağı'na merbut olan Aksaray Kazası'nın Niğde'ye merbutunun fekkiyle doğrudan merkez-i vilayete rabt ü ilhakı hususunun nezaret-i celilelerine arz ü işarı hakkında Konya Meclis-i Umumi'si'nce ekseriyetle karar verildiği ... garabet-i fevkalade ile istihbar eyledik. Karar-ı vakı-ı mezkûrun mülk ü millet hakkında faideden ziyade mazarratı bais olacağı cihetle bunun kabul ve isaf buyurulmayacağına itimamd-ı umumimizin kemaliyle beraber badi-i tasdi olacağını idraken buna dair bazı hakayık dahi arz ü izaha mecbur oluyoruz. Mecburiyetimiz bir menfaat-ı zati ve şahsiye aid olmayub halkın umumen fevaid ve muhasenatı gayesine matuf olması hasebiyle karin-i kabul ve isafından da ümidvar bulunuyoruz. Aksaray Kazası Niğde'ye merkez itibarıyla on altı saat bir mesafede olmakla beraber ihtiva eylediği yüz elli kadar kura-yı mülhakası Niğde ile Niğde Sancağı'nın Nevşehir ve Arabsun Kazası kurasıyla adeta mahlût derecede yekdiğerine kurbiyeti olduğu gibi Niğde ve Nevşehir ve Arabsun kazaları kurasından neban eden ma-i carilerin Aksaray kurasına cereyan etmekde olması ve kura-yı mezkûrenin marrü'l-arz yekdiğerine kurbiyeti hasebiyle gerek ziraat ve gerekse bunun amil-i hakiki ve yegânesi olan mera ve mezraanın karyeteynce müştereken istimal edilegelmekde ve aralık aralık hasaret ve zahir olan münazaat ve ihtilafat dahi Niğde Sancağı'nın işbu kazaların merkez-i muhakemesi olması cihetiyle Niğde'ce rüyet ü fasl edilerek sancak halkının yekdiğerine karşı ihtilafat ve hiss-i husumetkarilerini ref ü izale edilmekde olması cihetiyle Aksaray Kazası'nın Niğde Sancağı'ndan fekk-i irtibatı şu suretle pek çok mehazir ilad ve ihdas edeceği ve tahsis-i muhakemat-ı cinaiye ve istinafiye için Niğde ve Nevşehir ve Arabsun kazaları halkının bud mesafede olan merkez-i vilayete azimet ve avdetlerini değil vilayet yollarında sefil ve perişan olmalarını intac edeceği ve Aksaray kurası ahalisinin ekseriyetini teşkil eden aksamının kadimen muamelat-ı darüstadları Niğde Nevşehir Arabsun kazalarıyla olması hasebiyle bi't-tab ahali-i kuranın evvelki mazhar olduğu itimad ve suhulete mazhar olamayacakları ve terakki ve inkişaf-ı tabiilerine sekte arız olacağı gibi bundan dolayı ekseriyet halkın ebvab-ı mehakimi dolaşarak birçok müşkilat ve mevania maruz kalacakları pek bedihi hakayık cümlesinden bulunmuştur. Aksaray Kazası'nın Niğde'ye ber-vech-i maruz on altı ve Konya Vilayeti'ne otuz saat bud ü mesafede bulunmasına ve Konya cihetinde bir iki karyesi olub diğer kurası ber-vech-i maruz Nevşehir Arabsun Niğde köyleriyle muhtelit olub bu hal kabil-i inkâr olamayacak bir bedahet olduğu aşikâr iken Niğde'den fekk-i rabta ile Konya'ya rabt edilmesi yolunda ittihaz-ı karar edilmesi pek gülünc bir hal olduğu derkardır. Maa-haza karar-ı mezkûru ittihaz eden Konya Meclis-i Umumi'si'nin kısm-ı ekserisi Aksaray Meclis-i Umumi azalarından kata nazar Konya azaları dahi dâhil olduğu halde Aksaray'la Niğde'nin yekdiğerine olan kurbiyet ve münasebatının derecatından fekk-i irtibatından tevellüd edecek mehazir ve müşkilatdan ya gafil veya müteğafildirler. Niğde merkezine olan kurbiyeti nazara alınmayub da otuz saat budundaki Konya'ya rabt ü ilhak hususundaki şu karar Konya merkezi meclis-i umumi azalarının sair azaları vilayetin bekası namına temin etmiş olmalarından ve Niğde Sancağı'nın müstakil bir livalıkla Konya'dan fekk-i rabt edememelerini temin edebilmeleri

amal ve makasıd-ı gayr-i meşrualarından mütevellid menafi-i hasise sevkıyatından olduğundan mezkûr Aksaray Kazası'nın merkez-i vilayete rabtı hakkında müttehaz karar-ı vakiin mevki-i isaf ü kabule alınmamasını istirham eyler ve sıdk-ı maruzatımızın lede'l-icab bi'l-mesaha keşfen dahi isbat eyleyeceğimizi istida eyleriz. Ol babda emr ü ferman hazret-i min lehü'l-emrindir.

Fi 31 Kanunısani sene [1]330 [13 Şubat 1915]" ifadeleri yer almaktadır.

Görüldüğü üzere Niğde ileri gelenlerinden gönderilen yazıda Konya Umumi Meclisi'nin aldığı kararın "gülünç" olduğu, Aksaray'ın Niğde'ye oldukça yakın, Konya'ya ise uzak olduğu iddia edilmiştir.

Niğde'den Dâhiliye Nezareti'ne ulaşan itiraz belgesinden 3 hafta sonra (8 Mart 1915) bu defa da Aksaray'dan Dâhiliye nezaretine 44 kişinin ismi ile dilekçe gönderilmiştir. Bu dilekçede Aksaray Kazası'nın Niğde Sancağı'ndan ayrılarak Konya Sancağı'na bağlanması gerektiği ifade edilmiştir (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-6). Gönderilen dilekçede Aksaray halkı ileri gelenleri Aksaray'ın arazisinin düz oluşu, toprakların verimli oluşu yanında ticarî ilişkilerin Konya'yla olduğuna işaretle taleplerinin belirtmektedirler. Bu yazıda;

"Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne Canib-i Samisi'ne,

Maruz-ı bende-i kemineleridir ki,

Konya Vilayeti'nin en münbit ve mahsuldar ve vasi bir mevkiinde bulunmakda ve hal-i hazırıyla vilayetin bir hazine-i mahsulü itibarına şayan tutulmakda olan kazamızın [Aksaray Kazası'nın] kesret-i arazi ve miyahı ve kuvve-i inbatıyesi ve hal-i tabiisiyle de pek çok hayvanat yetiştiren geniş ve mebzul meraları şimdiye kadar ... bahş eylediği istidad nisbetinde servet ve mamuriyet-i memlekete hadim olamamış ve zamanımızda hükümetimizin imar-ı mülk ü bilada ve terakkiye [ve] ibada masruf olan atıfetine en ziyade müftedir bulunmuştur. Bunun esbab ve sevaikinden başlıcası muamelat-ı adliye ve mülkiyesinin bir guna münasebet-i mevkiye ve ihtilatiyesi olmayan ve arası na-kabil-i mürur dağlarla mesdud bulunan Niğde Livası'na merbut kalması ve muamelat-ı ticariye ve askeriyesinin de mevkian ve tabiaten merbut ve mensub olduğu Konya ile olub ahalinin umur-ı şahsiye ve resmîyelerinin muhtelif ve yekdiğere baid mahalleri de icraya sevk edilmiş olmalarıdır. Mahsul-i mesaisi ve vasıta-i taayyüşü olan hayvanat ve mezruatının beyine ve havayic-i sairesinin iştirasına mahal ve merci-i yegâne Konya kasabası olan bir şahsın yalnız muamelat-ı adliye ve mülkiyesinden dolayı merci-i mezkûra elli saat mesafede kâin Niğde'ye gitmeğe mecbur kalması vakit ve nukudca hakikaten ziyat-ı külliyeye duçar olmasını ve aynı zamanda muamelat-ı resmîyenin muhavver-i layıkında cereyan edememesini intac etmekde ve bu hal ahalinin şevk ü gayretini kesre sebep olmakda olduğundan ahval-i mahalliyeye vukuf-ı tammı olan Meclis-i Umumi-i Vilayet[-i Konya]ca kazamızın Niğde'den fekk-i irtibatıyla Konya'ya ilhakına karar verilmiş ve karar-ı vaki icra buyurulmak üzere vilayet-i celileden makam-ı samilerine arz ü inha kılınmış olmağla hükümetce bir guna masraf ihtiyarına hacet kalmaksızın bir kazanın ihyasına sebep olacak olan arz-ı vakün imar-ı mülke masruf olan inayet-i celileriyle semeredar olmasını umum

namına arz ve istirham eyleriz, ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fi 22 Rebiülahir sene 1333 ve fi 23 Şubat sene 1330 [8 Mart 1915]⁴

Bu yazışmalar karşısında nasıl bir karar vereceği merakla beklenen Dâhiliye Nezareti'nden 6 Nisan 1915 tarihinde Aksaray Kazası'nın Niğde Sancağı'ndan ayrılarak Konya Sancağı'na bağlanmasına dair olan mütalaanın bildirilmesi hakkında Niğde Sancağı Mutasarrıflığı'na bir yazı gönderilmiştir (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-9). Dâhiliye Nezareti'nin kararı beklenirken Aksaraylılar ısrarcı olduklarını belirtmek için girişimlerin kararlılıkla devam ettirilmesi gerektiğini Konya Valisi Mustafa Azmi Bey'e çektikleri 13 Nisan 1915 (fi 31 Mart sene 1331) tarihli şu telgrafla göstermişlerdir (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-2):

Konya Vali-i Alisi Azmi Beyefendi Hazretleri'ne,

Niğde Livası'nın mazhar-ı istiklal olması kazamızın [Aksaray Kazası'nın] Niğde'ye olan irtibatının fekkiyle doğrudan doğruya vilayet-i celilelerine [Konya Vilayeti'ne] ilhaki hususundaki teşebbüs-i azm-perveraneleri duçar-ı akamet ve kazamızın tali-i meyasanesini teyid etmek ihtimalini der-hatır eden ahali-i kazanın tehirat-ı elimesini ... ve yine esbab-ı mevkii[ye]nin istikmalî hususuna inayet-i mevsule-i vilayet-penahilerini kemal-i suzişle istirham eyleriz, ferman⁵.

Aksaray ileri gelenlerinden 26 kişinin⁶ 14 Nisan 1915 (Fi 1 Nisan sene [1]331) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdikleri telgrafta da Niğde Sancağı'ndan ayrılma talebinin özellikle Aksaray Kazası'nın gelişebilmesiyle alakalı olduğu bir daha vurgulanır (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-3 ve 4). Bu telgrafta;

⁴ Dilekçede isimleri bulunanlar: Ed-dai Aksaray Kazası Müftisi [mühür] Mehmed Şerif, Ed-dai ulemadan [mühür] Es-Seyyid Hüseyin Hüsnü, Ed-dai ulemadan [mühür] İbrahim Ziya, Ed-dai ulemadan [mühür] ... [okunamıyor], Ed-dai ulemadan [mühür] ... Vehbi, Ed-dai ulemadan [mühür] Es-Seyyid ... [okunamıyor], Ed-dai ulemadan [mühür] ... Emin bin Mustafa, Ed-dai ulemadan [mühür] Abdullah Hilmi, Ed-dai ulemadan [mühür] Ahmed Muhyiddin, Ed-dai ulemadan [mühür] Hasan Şükrü, Ed-dai ulemadan [mühür] Esad, Bende eşraf-ı mahalliyeden [mühür] Hasan Şükrü, Bende eşrafdan [mühür] Es-Seyyid İbrahim ..., Bende eşrafdan [mühür] ... İbrahim, Bende eşrafdan [mühür] Es-Seyyid Mustafa Lutfi, Bende eşrafdan [mühür] Es-Seyyid Akif, Bende eşrafdan [mühür] Mehmed Rıfat, Bende eşrafdan [mühür] ... [okunamıyor], Bende eşrafdan [mühür] Ahmed Rıfat, Bende eşrafdan [mühür] Mehmed Lutfi, Bende eşrafdan [mühür] ... [okunamıyor], Bende eşrafdan [mühür] Musa ..., Bende tüccardan [mühür] Es-Seyyid Mahmud Ahmed, Bende tüccardan [mühür] ... [okunamıyor], Bende tüccardan [mühür] Hüseyin, Bende tüccardan [mühür] Artin Abacıyan, Bende tüccardan [mühür] ... [okunamıyor], Bende tüccardan [mühür] Mustafa ..., Bende tüccardan [mühür] Misak, Bende tüccardan [mühür] Bedros, Bende tüccardan [mühür] Ahmed, Bende tüccardan [mühür] Es-Seyyid Hamdullah, Bende ahaliden [mühür] Mehmed Ruşen, Bende ahaliden [mühür] Mehmed Mihrani (?), Bende ahaliden [mühür] Mehmed Emin bin Mustafa, Bende ahaliden [mühür] Mustafa Cemaleddin, Bende ahaliden [mühür] Hazım, Bende ahaliden [mühür] ... [okunamıyor], Bende ahaliden [mühür] Mevlid, Bende ahaliden [mühür] Süleyman, Bende ahaliden [mühür] ... Hasan bin ... Gazzali, Bende ahaliden [mühür] Es-Seyyid Hamza El-Hamidi, Bende ahaliden [mühür] Celaeddin (?) ... (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-6)

⁵ Belgede imzası bulunanlar: Müfti-i Aksaray [Mehmed] Şerif, Ulemadan İbrahim [Ziya], Ulemadan Niyazi, Ulemadan [Es-Seyyid] Hüseyin [Hüsnü], Ulemadan Edhem, Ulemadan Mehmed. (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-2).

⁶ İmzası bulunanlar: Müfti-i Aksaray [Mehmed] Şerif, Ulemadan İbrahim [Ziya], Ulemadan Niyazi, Ulemadan [Es-Seyyid] Hüseyin [Hüsnü], Ulemadan Edhem, Ulemadan Mehmed, Ulemadan Vecdi, Ulemadan Mustafa, Eşrafdan Rıfat, Eşrafdan Şükrü, Eşrafdan Mehmed, Eşrafdan Mustafa, Eşrafdan Ahmed, Eşrafdan Tahir, Eşrafdan Mustafa, Tüccardan İbrahim, Tüccardan Niyazi, Tüccardan Artin, Tüccardan Mamas, Tüccardan Karabet, Tüccardan Mehmed, Ahaliden İsmail, Ahaliden Hamdi, Ahaliden Musa, Ahaliden Hilmi, Ahaliden Hüsameddin (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-3 ve 4).

“Dâhiliye Nezaret-i Celilesi Canib-i Samisi’ne,

Kazamız [Aksaray Kazası] mevkian [ve] iktisaden ihtilatımız Konya’ya merbut iken şu irtibat-ı tabiinin hilafına olarak Niğde ile olan merbutiyet-i resmiyesi kazamızı her suretle mahrum-ı terakki eylemiş biçaregan ahaliyi guna gun müşkilatı iktihama mecbur etmekte bulunmuşdur, bütün şefkat ve adaletiyle gıpta-bahş-ı edvar ve a’sar olan hükümet-i hazıramız erkan-ı vatan-perveranının gaye-i amali terakki-i bilad ve temin-i refah-ı ibad olduğu müsellemin-i enam bulunduğu cihetle kazamızın merbutiyet-i remiyesinin irtibat-ı tabiyesine tevfiği ile madden ve manen mazhar-ı feyz [ü] terakki olması esbabının tehir zımnında Niğde’ye olan irtibatının fekkiyle doğrudan doğruya Konya’ya ilhakı Meclis-i Umumi-i Vilayet[-i Konya] kararıyla makam-ı sami-i nezaret-penahilerine arz ü işar ve taraf-ı acizanemizden de mükerreren istirham kılınmış ise de el-yevm semere-i fiiliyesi şeref-zuhur etmemiş ve ahali-i kaza ile şu emr-i hayrın hayyiz-i fiile iktiranına hayırsızlıkla (?) intizar etmekde bulunmuş olduğundan irtibat-ı hazıran ibkası ahalimizi ümid-i terakkiden külliyyen mahrum ederek enin ü meyusiyet ü mahkumiyetimizi tevali ve terabid edeceği tabii ve zaruri bulunduğundan isaf-ı istirham-ı kemteranemiz hususuna inayet-i samiyeleri kemal-i suzişle istirham ve dua-yı bi’l-hayr-ı hilafet-penahileri devam-ı ikbal ve muvaffakiyet-i celileleri vird-i icabet-nümuğunu tekrar eyleriz, ferman” (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41–3 ve 4). İfadeleri yer almaktadır.

Aksaraylıların bu ısrarlarından sonra Konya Vilayeti’nden Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen 15 Nisan 1915 (Fi selh-i [30] Cemaziyelevvel sene [1]333 ve fi 2 Nisan sene [1]331) tarihli yazıda Aksaray halkının isteği olan Konya Sancağı’na bağlanma talebiyle alakalı olarak usule uygun bir dille netice istenmiştir (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41–8). İstenen bu yazıda;

“[Konya Vilayeti’nden],

Dâhiliye Nezaret-i Celilesi’ne,

Aksaray Kazası’nın Niğde Livası’ndan fekk-i irtibatıyla Merkez-i Vilayet’e [Konya Sancağı’na] rabt ü ilhakı hakkında Meclis-i Umumi-i Vilayet[-i Konya]den verilen karar üzerine keyfiyet 24 Kanunısani sene [1]330 [6 Şubat 1915] tarihli ve 2647/212 numaralı tahriratla arz ü istirham kılınmış idi, bu kere kaza-yı mezkur ulema ve eşraf ve tüccar ve ahalisi tarafından vilayete çekilen telgrafname aynen takdim kılındı, maruzat-ı sabıka ve istirhamat-ı vakıaya nazaran bu babda tedkikat icrasıyla icabının ifasına müsaade buyurulmasını arz ü istirham eylerim efendim hazretleri. Fi selh-i [30] Cemaziyelevvel sene [1]333 ve fi 2 Nisan sene [1]331 [15 Nisan 1915]” (BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41–8) ifadesi yer almaktadır.

Bu yazışmalar neticesinde Konya Vilayet Meclisi Aksaray Kazası’nın Niğde’den ayrılarak Konya merkezine bağlanması hakkında 14 Mayıs 1915’te karar (BOA, DH.İ.UM.EK. 76-41) ise de Dâhiliye Nezareti’nin 6 Haziran 1915 tarihli yazısında Aksaray Kazası’nın Niğde sancağından ayrılarak Konya vilayetine bağlanmasının muvafık olmadığı bildirilmektedir (BOA, DH.İ.UM, 45-53).

2. Aksaray’ın Müstakil Liva ve Vilayet Olması Süreci (1920-1933)

Aksaray’ın Niğde’de ayrılarak Konya’ya bağlanma teşebbüslerinden sonuç alamadıkları görülmektedir. Bu durum 1920 yılına kadar devam etmiştir. Bu hususta Niğde Mebusu Vehbi Bey ve arkadaşlarının Aksaray Kazası’nın liva haline ifrağı için hazırlayıp TBMM’ye verdiği kanun teklifi 22 Eylül 1920 günü Meclis gündemine alınmıştır. Meclis başkanı bu teklifin Layiha Encümeni, sonra

Dâhiliye ve Muvazene-i Maliye Encümenlerine gitmesinin gerektiğini beyan ederek ilgili encümenlere havale edilmiştir (Şaşmaz, II, 2014, 51).

TBMM'nin 28 Eylül 1920 tarihli oturumunda Aksaray'ın müstakil liva yapılmasına dair kanun teklifi ile Layiha Encümeni mazbatasını gündeme alınmış yapılan müzakereler sonucunda Dâhiliye Encümenine sevkine karar verilmiştir. Bizzat TBMM Başkanı Mustafa Kemal'in imzası ile Meclis Başkanlığına verilen Aksaray namıyla müstakil bir liva teşkili hakkında Dâhiliye Vekâletince tanzim olunan kanun layihası ve Esbab-ı Mucibe Layihası Heyet-i Vükela'nın 7 Ekim 1920 günkü toplantısında kabul ve TBMM'ye takdim edildiği bildirilmektedir⁷. Heyet-i Vükela'nın hazırladığı 6 Ekim 1920 tarihli Esbab-ı Mucibe Layihası şu şekildedir (Şaşmaz, II, 2014: 51).

“Niğde'ye merbut olduğu halde liva-yı mezkûrle münasebatı iktisadiyesi pek mahdud olan Aksaray Kazası'nın mevki-i fevkalade mühim olup asayişin bir kat daha istikrarı ile beraber iktisaden dahi menafî-i mühimine teminini teshil edeceğinden ve bir senelik tahsisatına mukabil ahalice teberruu taahhüt olunan on bin liraya mahsuben beş bin lirasının defaten tediye edilerek mütebakisinin de resmen taahhüt edilmiş bulunmasına binaen Aksaray Kasabası merkez ittihaz olunmak ve ceman “121.000”, nüfusu ihtiva eylemek üzere Aksaray, Arapsun ve Koçhisar kazalarından mürekkeben Aksaray namıyla müstakil bir liva teşkiline lüzum görülerek bu bapta tanzim olunan kanun layihası leffen takdim kılındı” (TBMM, ZC. C., D. I, c. 5, s. 60).

Aksaray'ın neden müstakil liva olması gerektiği “esbab-ı mucibe” başlığı altında anlatılmıştır. Öncelikle Niğde'ye bağlı olan Aksaray'ın iktisadî faaliyetlerinin bağlı olduğu vilayetle oldukça sınırlı olmasına dikkat çekilmiştir. Aksaray'ın coğrafi konumunun çok önemli olduğu ve müstakil liva olmasıyla asayişinin de sağlanacağına atıfta bulunulmuştur. Nüfusunun ziyadesiyle kâfi geldiği, liva için gerekli olan kaza sayısı gibi mevzuata uygunluklar sıralanmış ama bunların içinde en önemlisi Aksaraylı'nın bu konuda ne kadar ciddi ve samimi olduğunu böyle bir kararın karşılığında maddi ve manevi fedakârlığa razı olduğudur. Aksaray'ın giderine karşılık gelirinin taahhüt edilmesi ve bu paranın da peşinen verilmesi müstakil liva kararının alınmasında oldukça önemli olmuştur.

Aksaray'ın müstakil liva yapılması hususunda yapılan yazışmaların ATASE Arşivi'nde de yer aldığı görülmektedir (ATASE, A: 1/4582, D:7, F:84; ATASE, A:1/4282, D:7, F:84-1).

Bu gelişmeleri takiben Aksaray'ın liva yapılmasına dair evraklar Meclis oturumunda tartışılmıştır. İlk sözü Kütahya mebusu (Daha sonra Aksaray mebusu olacak) Besim Bey (Atalay) almıştır. Besim Bey konuşmasında *“Efendim, eskiden taksimatı mülkiyede ne ahvali tabiiye düşünülür, ne de halka teshilat ciheti aranırdı. Birtakım mütegalibenin nüfuz ve müdahalesi yüzünden gayritabii ve gayrimenkul taksimatı mülkiye yapıldı. Bu cümleden olmak üzere Aksaray Kazası da Niğde livasına ilhak edilmişti. Vaktiyle Selçukilerin ikinci payitahtı olan ve darphanelerini, ak saraylarını, narin minarelerini havi bulunan o güzel kasaba, Selçukiler zamanında, Moğollar zamanında Anadolu'nun en güzel, en mamur bir beldesi iken bizim elimize geçer geçmez; Gedik Ahmet Paşanın, yarı ahalisini İstanbul'daki Aksaray mahallesine kaldırması ve sonra Niğde'de raptedilmesi yüzünden icaza harap*

⁷ Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Merkezi Aksaray Kasabası olmak üzere Aksaray, Arapsun ve Koçhisar kazalarından Aksaray namıyla müstakil bir liva teşkili hakkında Dâhiliye Vekâleti'nce tanzim ve tevdi olunan kanun layihası ve esbabı mucibe mazbatasını Heyet-i Vekile'nin 7.10.1336 tarihindeki içtimasında aynen kabul ve rapten takdim kılınmakla ifayı muktezasını rica ederim efendim.

olmuştur. Aksaray Niğde'nin doksan kilometre şimalindedir. Bunun Niğde'ye raptı muvafık değildir" (TBMM, ZC. C., D. I, c. 5, s. 61, Şaşmaz, II, 2014: 51-52) demiştir.

Aynı oturumda başka bir konuşmasında ise Besim Bey (Atalay) şunları söylemiştir.

"Arz ettiğim gibi, vaktiyle pek mamur olan bu kasaba, bizim elimize geçtikten sonra harap olmuş. Vaktiyle yirmi, otuz bin hane olduğunu tarihler bize haber verdiği halde bugün bin altı yüz haneye inmiştir. Bununla beraber seksen bin nüfusu vardır ve takriben mesahası on beş bin kilometre murabbaındadır. Yüz doksan bin koyunu, seksen bin kadar tiftiği vardır. Bunun ticareti ve muvasalasını Konya iledir. Hâlbuki Niğde ile arasında 2 500 metre yüksekliğinde bir Hasandağı vardır. Bu yolun kışın Sibiryaya soğuğunu andıran buzlu fırtınaları, yazın Sahra-yı kebirini andıran cehennem gibi sıcaklığı arasından geçmek mecburiyetinde olan köylüler Niğde'ye kadar gelemezler ve Niğde'nin, şimdiye kadar Aksaray'ı düşünmeyerek, bütün varidatını kendi menfaatine hasr ü sarf etmesi, Aksaray'ın felaketini müntiç olmaktan ve sefaletini artırmaktan başka bir şeye yaramamıştır. Bugün verdiğiniz şu karar hakikaten şayan-ı memnuniyet ve mucib-i teşekkürdür. Çünkü halka doğru biraz daha yürümüş, halka teshilat göstermiş olduk. Biz halka teshilat gösterirsek Allah da bize yardım eder" (TBMM, ZC. C., D. I, c. 5, s. 61, Şaşmaz, II, 2014: 52).

Söz alan Bolu Mebusu Aksaray Kazası'nın 20-30 sene sonra iki sancak olmaya aday olduğunu bu sebepten diğer kazaların Aksaray'a bağlanmayarak sadece Aksaray Kazası'nın sancağa dönüştürülmesini teklif etmiştir. Bunun üzerine Besim Bey Koçhisar'ın Aksaray'a yakın olduğunu ve ondan ayrılmayacağını belirtmiştir (Şaşmaz, II, 2014: 52). Konu hakkında söz alan diğer bir milletvekili de Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey (Soysal) 'dır. İsmail Suphi Bey Konuşmasında; *"Efendim, söylenen sözler kâfi derecede muknidir zannederim. Bendeniz buna büyük bir şey ilave etmek istemiyorum. Fakat hatırlatayım ki bizim sabık Tuna vilayetimiz bilahare koca Bulgaristan'ı teşkil etti. Konya vilayeti de doksan bin kilometre tertibinde büyük bir arazi teşkil edecek kadar vâsi idi ve bugün Konya vilayeti ahvali siyasiye ve iktisadiye ilcaatiyle tabiaten parçalanmıştır. Bu parçalanmak mucib-i memnuniyettir. Çünkü mahalli terakkileri icap ettirir. Aksaray diye bizim önümüze çıkan bu liva dahi hiç şüphe yok beş altı sene sonra büyük bir inkişaf arz edecek ve belki de Aksaraylılar kendi teşebbüsleriyle, merkezlerinden, şimendifer hattına, Ereğli'ye kadar bir de dekovil hattı temdidine teşebbüs edeceklerdir. Binaenaleyh bunun bil müzakere kabulünü teklif ediyorum"* (TBMM, ZC. C., D. I, c. 5, s. 61) demiştir. Bu konuşmalardan sonra Meclis başkanı konuşmaların yeterli olup olmadığını oylatmış ve yeterli olduğuna karar verildikten sonra maddeleri okuyarak oylatmıştır. Böylece TBMM'nin 14 Ekim 1920 tarihli oturumunda Aksaray'ın müstakil liva olması 3 madde olarak kabul edilmiştir. Bu maddeler:

"Madde 1. - Merkezi Aksaray Kasabası olmak ve Aksaray ve Arapsun ve Koçhisar kazalarından mürekkep bulunmak üzere Aksaray namıyla müstakil bir liva teşkil olunmuştur.

Madde 2. - İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyül icradır.

Madde 3. - İş bu kanunun icrasına Heyeti Vekile memurdur" (TBMM, ZC. C., D. I, c. 5, s. 62)⁸.

⁸ Bu kanun Ceride-i Resmiye ile neşir ve ilanı 21 Mart 1337 tarih No. 7; (BCA, 030-0-018-001-001-1-14-2)

Meclis genel kurulunda maddelerin kabul edilmesine müteakip söz alan Niğde Mebusu Vehbi Bey (Çorakçı), heyet-i celilenin şerefine nöbet tutan askerler için 500 lira yardımda bulunduğunu söylemiş ve bu yardım sözü meclisteki üyelere büyük alkış almıştır (Şaşmaz, II, 2014: 52).

Aksaray'ın müstakil livaya dönüştürülmesinden dolayı, Aksaray Müftüsü İbrahim ve Belediye Reisi Ahmet tarafından kaleme alınıp Ankara Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine hitaben yazılan teşekkür telgrafi TBMM'nin 30 Ekim 1920 tarihli oturumunda gündeme alınıp okunmuştur⁹.

1921 ve 1924 Anayasalarında, Türkiye'nin idari taksimatında önemli bir değişiklik yapılmıştır. Vilayet, liva, kaza, nahiye ve köyden oluşan beş kademeli idari taksimat dörde indirilmiştir. 1921 Anayasası idari taksimatı vilayet, (liva kaldırılmıştır) kaza ve nahiye olarak belirlendikten sonra nahiyelerin bir veya birkaç köyden mürekkep olduğunu ve ayrıca kasabaların da nahiye sayılacağını belirtmiştir. 1924 Anayasası'nda da idari taksimat vilayet, kaza ve nahiye şeklinde sıralanmış ve nahiyelerin kasaba ve köylerden oluştuğu belirtilmiştir (Kartal, 2013: 20). Aksaray'ın idari taksimattaki bu değişikliklere bağlı olarak 15 Ekim 1923 tarihinde liva yerine vilayet olarak isimlendirildiği belirtilmektedir (Mektupçu Hilmi, 1931: 6).

1925 yılında Aksaray Vilayeti Aksaray, Koçhisar ve Arapsun isimli 3 kazadan meydana gelmiştir. 1926 yılında Aksaray Vilayeti'nin kazaları aynı kalmış, ancak Koçhisar Kazası'nın ismi Şerefli Koçhisar'a dönüşmüştür. Bu vilayette teşkil olunmuş bir nahiye bulunmamaktadır. Aksaray Kazası'nın 179, Arapsun Kazası'nın 44, Panlı Nahiyesi ile beraber Koçhisar Kazası'nın 103 köyü olup bu vilayette toplam 3 kaza, 1 nahiye ve 326 köy bulunmaktadır. 1927 yılında bu vilayetin kaza ve nahiyeleri aynı kalmış, ancak köy sayılarında değişiklik olmuştur. Buna göre Aksaray Kazası'nda 150 köy, Koçhisar Kazası'nda 110 köy ve Arapsun Kazası'nda da 44 köy bulunmaktadır (Şaşmaz, II, 2014: 53).

1928 yılında Aksaray Vilayeti Aksaray, Koçhisar ve Arapsun isimli 3 kazadan meydana gelmektedir. Aksaray Kazası'nda 150, Arapsun Kazası'nda 44 ve Koçhisar Kazası'nda 103 köy bulunmaktadır (Şaşmaz, II, 2014: 53).

3. Aksaray'ın Tekrar Kaza Statüsüne Dönüştürülmesi

1933 yılında Aksaray Vilayeti ortadan kaldırılmış ve buradaki kazalar Niğde Vilayeti'ne bağlanmışlardır. Bu hususta hazırlanan kanun layihası 20 Mart 1933 tarihli bir üst yazı ile Başvekil İsmet Bey tarafından TBMM başkanlığına takdim edilmiştir. Bazı vilayetlerin kaldırılması ve bazı vilayetlerin birleştirilmesi hakkında 1/575 numaralı kanun layihasının esbab-ı mucibe mazbatasında *"Madde 5-Eskiden Niğde'ye bağlı iken vilayet haline getirilmiş olan Aksaray Vilayeti coğrafi mevkii itibariyle en küçük bir gelişme kabiliyeti gösterememekte ve aynı zamanda kazalarıyla merkez arasında ekonomik ve ticari ilişki mevcut olmadığından bu vilayet teşkilatından istifade edilememektedir. Umumi nüfus ve gelirinin azlığı noktasından da vilayet özelliklerine sahip olmayan bu vilayetin lağvı cihetine gidilmiştir. Yegane iskelesi Ulukışla-Niğde demiryolu üzerindeki Bor iskelesi olduğu ve coğrafi durumu nazarı dikkate alınarak Aksaray Merkez Kazası'nın ve yine ekonomik ve idari ilişkisi itibariyle Arapsun Kazası'nın Niğde Vilayeti'ne ilhakı ve merkezi küçük bir kasabadan ibaret olan ve tuz ihracatı noktasından Ankara, Kırşehir, Kayseri, Konya vilayetleri ile ilişkisi bulunan Şerefli Koçhisar Kazası'nın kaza teşkilatının muhafazasında bir fayda görülmediğinden nahiye haline konulmuştur. Bu değişiklikler sırasında Kayseri-Ulukışla demiryolunun inşasıyla husule gelen durum ve esasen ekonomik ve coğrafi ilişkisi nazarı dikkate alınarak Niğde Vilayeti'ne bağlı Ürgüp Kazası'nın da Kayseri Vilayeti'ne bağlanması"* talep edilmektedir (Şaşmaz, II, 2014: 53). Hükümetin teklifi üzerine

⁹ Telgraf metni için bkz. (TBMM ZC D:1, C:5, İ:92, 30.X.1920, s. 234; Şaşmaz, II, 2014: 52).

hazırlanan kanun layihasında; “*Madde 3: Aksaray Vilâyeti lağvolurmuştur. Aksaray kaza haline konularak Arapsun Kazası ile birlikte Niğde Vilayeti’ne ve Şerefli Koçhisar Kazası Ankara Vilayeti’ne bağlanmıştır.*” İfadesi yer almaktadır.

Hükümetin yaptığı teklif üzerine Dahiliye ve Bütçe Encümenlerince hazırlanan mazbatalar 11 Mayıs 1923 günün TBMM Başkanı tarafından gündeme alınmıştır. Bu mazbatalar hakkındaki görüşme 20 Mayıs 1933 günü başlamıştır. Kanun teklifinin 3. ve 4. Maddeleri üzerine Aksaray Mebusu Besim Atalay söz alarak uzun bir konuşma yapmıştır. Besim Atalay tarafından yapılan konuşmada “*Arkadaşlar, biliyorum ki, söyleyeceğim söz, Aksaray’ın başına gelmiş olan bu derdi kaldırıp atmayacaktır. Bile bile söylüyorum. Hem ağlarım, hem giderim diyen kızın hesabı. Ben de hem bilirim, hem de söylerim. Çünkü ben üç devredir Aksaray’ın mebusuyum. Orayı sevdim, oranın hayrına çalışmağa söz verdim. Efendiler, ben sevdiğim, inandığım, söz verdiğim bir şehrin hayrına çalışmazsam bana gevşeklik ediyorsun demez misiniz? (Doğru sesleri). Herhangi bir zaman, her hangi bir şeyi seversem, onun menfaatine çalışmağa söz verirsem nihayete kadar çalışmağa mecburum. Biliyorum benim bu sözlerim Aksaray’ın mersiyesi gibi bir şey olacak (Gülmeler). Biz her hangi bir işi yaparken iyice dikkat edelim ve sonra bir daha bozmamak üzere yapalım. Bilirsiniz, İktisat vekâletiyle Ziraat vekâletini kaç defa birleştirdik, ayırdık (O başka sesleri). İştitiyoruz, gazetelerde okuyoruz; İstanbul maliyesinde, şurada burada yeni teşkilât yapılmış, bilmem kaç yüz tane memur alınacakmış. Hatırlarsınız, geçenlerde tasarruf maksadı ile birçok memurlar çıkartılmıştı. Efendiler, buna ne lüzum vardır.? Memura ihtiyaç vardı da niçin çıkardınız, yok ise bu gün niçin alıyorsunuz? Yapılacak her hangi bir işi esaslı tetkikten sonra yapalım. Biz vilâyetleri çoğaltırken, zabıt cerideleri meydandadır, birçok nazariye serdettik Faydalarını saydık, döktük. O faydalar hâsıl olmamış mıdır ki bu gün lâğvediyoruz? Her hakikat tecrübe ile meydana çıkar. Yapılmış bir tecrübe ile meydana çıkar. Yapılmış bir tecrübe varsa, vilâyet usulünün faydası görüldüğü hakikatidir. Yalnız bu vilâyetin değil, bir takım vilâyetlerin dahi lağvı düşünülmüş idi. Bu, memleketin hayrı içinse niçin tehir ediliyor? Bir gün evvel bunlar da lâğvedilsin, değilse niçin yalnız bu vilâyetin başına geliyor. Arkadaşlar, Aksaray bu gün mevcut vilâyetlerin birçoğundan nüfus ve mamuriyet itibarıyla çok yüksektir, çok iyidir. Bir gelin vakarı ile süzülüp gelen güzel bir suyu vardır ve Basarabya kadar güzelleşecek, zenginleşecek bir memlekettir. 150,000 nüfusu vardır. Nüfusu bu kadar olmayan vilâyet size sayabilirim. Elimizde istatistikler vardır. Eğer bu hakikî ihtiyaca müstenit ise daha az nüfusu olan vilâyetler niçin lâğvedilmiyor? Varidatı umumiyesi kendisini idare etmeyen vilâyetler vardır. Hâlbuki 200 000 liradan fazla muhasebe-i hususiye varidatı vardır. Merkeze irsalâtı 100 000 liradır. Birçok vilâyetler muallimlerin maaşını veremezken Aksaray vilâyeti her ay muntazaman memurlarının maaşını vermiştir. Köyleri 298’dir. Aylarca muallimlerin maaşlarını veremeyen vilâyetler varken, onlar duruyor da Aksaray her ay muntazaman muallimlerin maaşlarını ödeyebilecek kudrette olan bir vilâyetin lağvı büyük bir ziya olmaz mı? Hulâsa arkadaşlar, uzun bir istatistik yaparak vaktinizi almak istemiyorum, çünkü elinizde mevcuttur. Son söz olarak şunu söyleyeyim ki; Aksaray’ın çok güzel ve parlak bir mazisi vardır. Selçuk oğulları zamanında ikinci payitaht idi. Beyaz saraylar, darphaneleri, yeşil medreseleri ile kâinatın irfan merkezi idi. Vaktaki Osmanoğulları belâsı geldi. Siz şöyle yaptınız, böyle yaptınız, Osmanoğullarımı çiğnediniz diyerek katliamlar yaptılar, yaktılar, yıktılar. Ondan sonra Gedik Ahmet Paşa gelerek katliamdan geri kalan ahalinin bir kısmını İstanbul’a götürdü, oradaki Aksaray mahallesini kurdu. Cumhuriyetten sonra mamuriyete kavuştu. Bahçeler, parklar yapıldı, ırmak kenarlarına ağaçlar dikildi. Bunlardan başka 300 beygir kuvvetinde bir elektrik fabrikası yapılmıştır ki, bu gün Nevşehir’e kadar gidecek kabiliyettedir. Cumhuriyetin feyzinden, susamış bir âşık kadar, bol bol, kana kana istifade edecekken bundan mahrum edeceğinizi hiç ümit etmiyordum.” Şeklinde duygularını dile getirmiştir (ZC D:4, C: 15, İ:54, 20.V.1933, s 197; Şaşmaz, II, 2014: 55).*

Bu konuşmadan sonra söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Bey ise; “*Muhterem arkadaşlarım, idarî teşkilât, hali tekâmülde bulunan bir uzviyetin istihalesi gibidir. Hayatıyeti olan her uzuv gibi tahavvüle tâbidir. Eğer ileri doğru giderse bu iyiliğe doğru bir tahavvüldür. Bizim teşkilât-ı idariyemizin esası da budur. Memleketimizin iktisadî yolları değiştikçe teşkilât-ı idariyenin tahavvül edeceği tabiidir. Bu teşkilât-ı idariyenin nasıl olacağını, teşkilât-ı esasiye kanunumuz sarahatle göstermiştir ve mütehassıslar tarafından her gün tetkik edilmekte olan bu teşkilât, vilâyet ve kazaların tayini sureti ile her gün tatbikte yer bulmaktadır. Huzuru âlinize takdim ettiğimiz lâyiha da bunun bir cüzüdür. Vilâyet lâğvetmek hakikaten his itibari ile zevkli bir şey değildir. Fakat memleket idaresi meselesinde histen ve keyften ziyade akıl ve bilhassa hayat-ı umumiyenin menfaati hâkim olursa bunu yapmak zarurî olur. Mesuliyet makamını üzerine alanlar, bu teessürlere iştirak etmişlerdir. Çünkü vilâyet merkezi, hakikaten irfan, ümran ve asayiş merkezidir. Bir dereceye kadar büyük memurların bulunması bu ümniyeti temin eder. Fakat Cumhuriyet’in vilâyet merkezi oradan ayrılırsa yine bu cihetleri temin edecek tedabir alınacaktır. Binaenaleyh Aksaray hakikaten terakki etmişse o terakkiyi vilâyet merkezi olmasından ziyade Cumhuriyet idaresine medyundur. Vilâyet merkezi olduğundan dolayı terakki etmiş değildir. Yani Cumhuriyet idaresine nail olduğundan dolayı terakki etmiştir. (Şüphesiz sesleri). Nitekim bazı nahiye merkezlerimiz vardır. Onlar kadar terakki etmiştir. Bu da ancak her gün idarî tetkikatta takip edilen bir şeydir. Eğer diğer vilâyetler hakkında kat’i bir kanaat hâsıl olmuş olsa idi Meclis-i Âliye takdim ederdik. Bu kanaat hâsıl olduğu gün buna ait lâyihaları Meclis-i Âlinize takdim edeceğiz. Bu, doğrudan doğruya idarî, malî ve asayiş zaruretleri üzerine yapılmış bir fedakârlıktır ve ümit ederim ki Meclis-i Âli bütün meselelerde olduğu gibi bu fedakârlığı kabul edecektir. Besim Atalay Bey arkadaşımız çok güzel söylediler. Esasen güzel söylerler. Hakikaten çok müteessir oldum. Eğer eski zamanda olduğu gibi şairlere caize vermek âdeti olsaydı, ben de bu şaire bir caize olarak bunu bırakırdım. (Gülüşmeler). Bu âdetler çoktan kalktı. Onun için rica edeceğim, maddelere geçelim ve bu işimizi bitirelim”.* (ZC D:4, C: 15, İ:54, 20.V.1933, s 198; Şaşmaz, II, 2014: 55) şeklinde konuşmuştur. Sorasında ise başka söz alan olmamış ve oylamaya geçilmiştir. Aksaray’ı ilgilendiren 3. madde dâhil tüm kanun maddeleri oylanmış ve 177 oyla kabul edilmiştir. Böylece Aksaray kaza haline getirilerek Arapsun ile beraber Niğde Vilayeti’ne kaza olarak aktarılmıştır. Aynı kanun ile Şereflikoçhisar Ankara Vilayeti’ne, Niğde Vilayeti’nde kaza olan Ürgüp ise Kayseri Vilayeti’ne aktarılmıştır (Şaşmaz, II, 2014: 55).

Aksaray İli’nin ortada kalması ile beraber Aksaray halkı İçişleri bakanlığına yazdıkları mektup ve çektikleri telgrafla tepkilerini dile getirmişlerdir. Yazdıkları mektupların birinde Aksaray Vilayeti’nin kazaya dönüştürülerek Niğde’ye bağlanmasını büyük bir üzüntü ile karşıladıklarını dile getirmişlerdir. Bu mektupta Aksaray’ın coğrafi, ekonomik ve ticari hususlarda Niğde ile hiçbir bağlarının olmadığını belirtmektedirler (BCA, Fon Kodu: 30..10..0..0, Yer No: 66..441..5, Tarih 6..4..1933; Şaşmaz, II, 2014: 55-56).

Yine Aksaraylı şair Sukuti’de hicivli yazdığı bir şiirde bu durumu dile getirmiştir. İsmet Paşa’ya yazdığı bu şiir telgraf olarak ta gönderilmiştir (BCA, Fon Kodu: 30..10..0..0, Yer No: 66..441..5).

“Şanlı İsmet’e

1 İstibdat devrinde pek çok idi bizim derdimiz

2 Nuru cumhuriyette murada erdi yurdumuz

3 Nasıl kıymadan anın anın dibine balta vurdunuz

4 Kesmek revamı dikilen taze bir fidanı

5 Umranla doludur anın her köşesi meydanı

6 Gel de gör terakkisini yurdunun Arslan’ı

7 Kılıçaslanlar yurdu bu terakki ülkesini

- 8 Düşürmek layık mı anın kazaya rütbesini
 9 Ulu vicdanına bıraktık sen düşün ötesini
 10 elektrikle parlıyor anın seması
 11 koyun sığırla doludur her bir ovası
 12 Aksaray'dır Anadolu'nun biricik Romanya'sı
 13 Adana'da kazandı altın madalya buğdayı
 14 Neden bıraktınız varidatsız taşlık Niğde'yi
 15 Fabrikamızdan unla yaparlar pideyi
 16 Yurdunun meziyeti çok saymağa zaman dardır
 17 Sana sığındık yüce münci bu düşüş bize ardır
 18 Çekmeyelim gam, başta ünlü İsmet'imiz vardır
 19 Lütfu kerem bekleriz ev yurdun İsmet'i senden
 20 Kurtar terakki ülkesini açıklı düşüşünden
 21 Meyus kılma çoktur keremin ey ulu vicdan
 22 Acı haline yurdun ey inkılaplar güneşi
 23 Yoktur su muhitte Aksaray'ın asla bir eşi
 24 Saygılar sunuyor size yurdun toprağı taşı
 Şair Sukuti''

Benzer şikâyetlerin Niğde'ye bağlanan Arapsun halkından da geldiği görülmektedir. Arapsun halkı 16 Nisan 1933 tarihli bir mektup ile Arapsun ve köylerini Niğde'ye çok uzak, fakat Kırşehir'e çok yakın olduğunu; ayrıca Arapsun'a bağlı 16 köyün Kızılırmak'ın öte tarafında bulunduğunu ve Niğde ile irtibatlarının söz konusu olmadığını belirtmişlerdir. Kaza merkezi ile köylerinin Kırşehir'e 4-6 saat, Aksaray'a 12-13 saat ve Niğde'ye 20-25 saat uzaklıkta olduklarını, Arapsun ve köylerinde yetişen mahsullerin Niğde ve Aksaray pazarlarında değil Kırşehir'de satıldığını ileri sürmüşlerdir. Bu nedenle de Kırşehir'e bağlanmak istemişlerdir (Şaşmaz, II, 2014: 56). Benzer bir talebinde Koçhisar Kazası'na bağlı Bektik Köyü halkı da köylerinin Kırşehir'e daha yakın olması nedeniyle Niğde'ye değil Kırşehir'e bağlanmak istediklerinin mektuplarında dile getirmişlerdir (Şaşmaz, II, 2014: 56).

Sonuç

Aksaray şehrinin köklü bir tarihi olup çok sayıda medeniyete ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Şehrin Türk hâkimiyetine girmesi ile beraber Selçuklular ve Beylikler devrinde önemini muhafaza etmiştir. Selçuklu İdari taksimatında vilayet statüsünde olduğu dönemin vakayinamelerinden anlaşılmaktadır. Aynı şekilde beylikler devrinde de idari bakımdan önemli merkezlerden biridir.

Osmanlıların bütün Karaman coğrafyasına hâkim olması ile beraber Aksaray'ın idari taksimatında köklü değişikliklerin olmuştur. Özellikle şehri ele geçiren Osmanlılar Aksaray'dan yoğun şekilde sürgün ve iskân gerçekleştirmişlerdir. Bugün İstanbul'daki Aksaray Kazası'nın bu iskân sonucu kurulduğu bilinmektedir. Bu iskân sonucu Aksaray'ın demografik yapısında önemli azalma olmuştur. Osmanlılar tarafından yapılan ilk tahrirlerde ve idari taksimatta şehri idari yapısını kaza olarak kaydedilmiştir.

19. yüzyıla ait bazı kayıtlarda bazen sancak olarak ifade edilmiş olsa da şehrin umumiyetle Niğde Sancağı'na tabi kaza merkezi konumunda olduğu görülmektedir. Bu durumdan hoşnut olmayan Aksaraylıların 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında Konya Vilayeti'ne kaza statüsünde bağlanma talepleri gerçekleşti ise de bundan sonuç alamadıkları görülmektedir. Aksaray'ın bu girişimleri ancak 1920 yılında müstakil liva olmaları ile sonuçlanmıştır. 1923 yılında yapılan idari değişiklik ile vilayet haline gelen Aksaray bu durumu 1933 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 1933 yılında yapılan idari

taksimattaki değişikliklerle Aksaray tekrar Niğde İli'ne bağlı kaza merkezi haline getirilmiştir. Tekrar il olmaları ise 1989 yılında gerçekleşmiştir.

Kaynaklar

Arşiv kaynakları

ATASE, A: 1/4582, D:7, F:84

ATASE, A:1/4282, D:7, F:84-1

BCA, 030-0-018-001-001-1-14-2

BCA, Fon Kodu: 30..10..0..0, Yer No: 66..441..5

BOA, A.DVN. 9/19

BOA, DH. MKT, 2807/64

BOA, DH.İ.UM, 45-53

BOA, DH.İ.UM.EK, 76 / 41 – 2

BOA, DH.İ.UM.EK, 76 / 41 – 3 ve 4

BOA, DH.İ.UM.EK, 76 / 41 – 6)

BOA, DH.İ.UM.EK, 76 / 41 – 9

BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-5

BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-7

BOA, DH.İ.UM.EK, 76/41-8

BOA, DH.İ.UM.EK. 76-41

BOA, MVL, 3/55

TBMM ZC D:1, C:5, İ:92, 30.X.1920

TBMM, ZC. C., D. I, c. 5, s. 60

TBMM, ZC D:1, C:5, İ:81, 11.X.1920, s. 26

TBMM, ZC D:4, C: 15, İ:54, 20.V.1933

Diğer Kaynaklar

AYGÜN, Necmettin, *Aksaray Nüfus Defterleri* (3. Cilt), Ankara, 2016.

İNALCIK, Halil, (1993), “Mahkeme”, *İA*, MEB Yay, , C.7, s. 149-151.

KARTAL, Nazım, (2013), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı’da Mülki İdare”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C.4, S.1. 2013, s. 1-24.

Konya Vilayet Salnamesi, H.1312 (1894-1895).

ORTAYLI, İlber, (2008), *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, (3.baskı), 2008.

ÖZTÜRK, İbrahim, (2008), *Niğde Sancağı (İdari ve Demografik Yapı) (1868-1923)*, Kömen, Konya.

ŞAHİN, İlhan, (1989), “Aksaray”, *TDVİA*, C.2, s. 291-292.

ŞAHİN, İlhan, (2009), “Sancak”, *TDİA*, C.36, s. 97-99.

ŞAŞMAZ, Musa, (2014), *Türkiye’nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, I-XIV, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

TAŞTAN, Yüksel, (2016), “Osmanlı Devleti’nde “1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati” ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S.2, s.82-83.

TOPAL, Nevzat, (2006), “Karamanoğulları Döneminde Aksaray’da İskân ve mahalleler”, *Tübar*, XX, 207-216.

TOPAL, nevzat, (2009), *Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri*, Aksaray valiliği yayınları, Aksaray.

TOPAL, Nevzat, (2017) “Aksaray Sancağı Mahalle ve Köy İdarelerinde Muhtarlık Teşkilatının Kurulması (1835)". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(2), 524-535.

YÖRÜK, Doğan, (2005), *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Konya.

Ek 6:ATASE, A: 1/4582, D:7, F:84

Ek 7:ATASE, A:1/4282, D:7, F:84-1